

УДК 323.13(=161.3)(475) «1921/1927»

Білоруський національний рух у Польщі: від Ризького миру до розгрому Громади

Г.Г. ДЕДУРІН

Харківський національний університет внутрішніх справ, м.Харків, E-mail: Mason81@ukr.net

Авторське резюме

Перша половина 1920-х років виявилася надзвичайно важливим періодом у розвитку білоруського національного руху. В цей час його центром стають землі Західної Білорусі, що, за умовами Ризького мирного договору, з 1921 року перебували у складі Польщі. Лідери руху (Б. Тарашкевич, А. Станкевич, А. Луцкевич) спробували пристосувати вимоги білоруського середовища до нових умов, проте зверхне ставлення польської влади до білоруської меншини змусило їх шукати інші шляхи.

В середині десятиліття відбувся штучний розкол національного руху на три течії – націонал-демократичну, пропольську та прорадянську. Серед усіх білоруських організацій найбільших успіхів досягла Білоруська Селянсько-Робітничка Громада, яка стала першою дійсно масовою національною партією. Її діячі у своїй програмі зуміли поєднати як вимоги соціально-економічного характеру, так і гасла, що обстоювали національно-культурні права білорусів. Але через посилення впливів на Громаду з боку комуністичного підпілля її існування виявилось нетривалим. Розгром Громади дав привід польській владі розпочати масштабні репресії проти діячів білоруського руху, що значно підірвало його можливості та не дозволило набутти масового характеру.

Ключові слова: Західна Білорусь, національний рух, Громада, національна самосвідомість, II Річ Посполита, комуністи.

Belarusian national movement in Poland: from Riga peace to defeat Hromada

G.G. DEDURIN

Kharkov national university of internal affairs, Kharkov, Ukraine, E-mail: Mason81@ukr.net

Abstract

The first half of 1920 proved to be an extremely important period in the development of the Belarusian national movement. At that time it became the center of the earth Western Belarus, which, under the terms of the Riga peace treaty, since 1921 been part of Poland. The leaders of the movement (B. Tarashkevych, A. Stankiewicz, A. Lutskevich) tried to adapt the requirements of Belarusian environment to the new environment, but the arrogant attitude of the Polish authorities to Belarusian minorities, forcing them to find other ways.

In the middle of the decade there was an artificial division of the national movement in three movements – the national-democratic, pro-Polish and pro-Soviet. Among all Belarusian organizations greatest success achieved Belarusian Peasant-Workers Community, which was the first really popular national party. Leaders of party in their program were able to combine both requirements of socio-economic and slogans that advocat-

© Г.Г. Дедурін, 2014

ed national and cultural rights of Belarusians. But because of the increasing impacts on the community from the communist underground, its existence was not long. The defeat gave rise Communities Polish authorities to begin large-scale repression against activists of the Belarusian movement that significantly undermined his ability and not allowed to become widespread.

Keywords: Western Belarus, national movement, Hromada, national identity, Second Commonwealth of Poland, communists.

Постановка проблеми. Перша світова війна підвела ризику під існуванням декількох багатонаціональних імперій. Чимало народів, що ще на початку XX століття перебували на периферії європейської історії, отримали шанс на власну державність, але не всі зуміли ним скористатися. Нетривкі спроби білорусів здобути власну державність у бурхливій 1917 – 1920-ті рр. завершилися невдало. Однією з головних причин цього була слабкість національного руху, який тільки на межі XIX – XX ст. починав набувати організаційних форм.

Білоруські землі, втім як і українські, в той час виступили у ролі розмінної монети під час гри більш досвідчених геополітичних гравців. У підсумку, Ризький мирний договір (березень 1921 р.) між Радянською Росією та Польщею розділив білоруський народ, залишивши близько 2 млн. білорусів у межах II Речі Посполитої. За таких умов перед національним рухом у Західній Білорусі постали нові завдання, насамперед спрямовані на перешкодження асиміляційним планам польської держави.

Аналіз досліджень та публікацій. Історіографія білоруського національного руху в міжвоєнній Польщі представлена широким колом публікацій. Різними аспектами цієї проблематики займалися переважно білоруські та польські історики. Ще за радянських часів вагомий внесок у вивчення проблеми зробили В. Ладисев, В. Полуян, І. Полуян, І. Ковкель [8, 11-13, 17-19]. Проте, необхідність розглядати всі явища суспільно-політичного та соціально-економічного життя білорусів у міжвоєнній Польщі крізь призму класового підходу робила їх дослідження упередженими, та такими, що не розкривали специфіки національного руху у західнобілоруських землях.

Сучасна білоруська історіографія представлена роботами О. Вабішчевича, А. Вашкевича, С. Токця, А. Смалянчука та інш. [2-4, 9, 22, 25]. Їх праці відрізняє не тільки бажання критичного переосмислення здобутків попередників, але й використання новітньої методологічної бази, що дозволило розглянути становлення національного руху білорусів у контексті розвитку національної ідеї в країнах Центрально-Східної Європи того часу.

Серед польських дослідників знаними фахівцями з білоруського питання є К. Гомулка, Є. Миронович, Ю. Туронак, О. Латишонак [14, 26, 28-29, 31-33]. Їхні праці дозволяють побачити проблему білоруської меншості у II Речі Посполитій польськими очима, що дає змогу більш повної реконструкції події навколо біло-

русського національного руху. В останні роки можна відзначити появу інтересу до зазначеної проблематики і серед українських істориків – І. Стрикун, Є. Горб [5, 23]. Але у вітчизняній історіографії все ще бракує праць, в яких дослідження тих чи інших аспектів розвитку національного руху білорусів відбувалося б з урахуванням сучасних поглядів на історію націй як уявлених спільнот, що робить звернення до даної теми надзвичайно актуальним.

Метою дослідження є аналіз процесу адаптації білоруських національних організацій до нових умов, в яких вони опинилися після Ризького мирного договору та тих трансформацій, що відбувалися у середовищі білоруських діячів щодо шляхів реалізації ідеї національної державності.

Виклад основного матеріалу. Основу національного руху білорусів у міжвоєнній Польщі складала нечисленна інтелігенція і окремі представники білоруського католицького духівництва. Переважна більшість населення, а це були селяни, мала вкрай низький рівень національної самосвідомості, що не могло не позначитися на особливостях розвитку руху.

Опинившись у складі II Речі Посполитої, представники західнобілоруської інтелігенції, незважаючи на ті протиріччя, що існували поміж ними, були одностайні у думці, засуджуючи умови Ризького договору, який розривав білоруський народ на дві частини та робив примарними надії на отримання власної державності. За таких умов, реально оцінюючи власні сили, більшість білоруських політиків насамперед вирішила об'єднати зусилля у відстоюванні прав білорусів у межах законодавства Польської республіки. Це рішення мало під собою певні підстави, якщо враховувати ті до- сить широкі права, що були гарантовані національним меншинам головними законодавчими актами держави, зокрема Березневою конституцією 1921 р. [10, с. 73-77]. До того ж, ще у 1919 р. Польща погодилася з умовами Малого Версальського трактату, який теж гарантував права меншин [6, с. 95].

Об'єднання зусиль різних за своїми ідейними переконаннями білоруських сил дозволило напередодні парламентських виборів 1922 р. створити Білоруський центральний виборчий комітет, що приєднався до загальнодержавного блоку національних меншин. Його очолив відомий політик А. Луцкевич, колишній лідер проголошеної у березні 1918 р. Білоруської Народної Республіки (БНР) [34, с. 263]. Вибори були успішними для білорусів, які отримали

11 місць у сеймі та 3 у сенаті [21, с. 141]. Обрані депутати утворили Білоруський парламентський клуб (БПК). Його учасники, що представляли майже всі білоруські політичні партії та організації Польщі, спочатку досить лояльно ставилися до польської влади, намагаючись з трибуни сейму донести до неї проблеми власного народу.

Іншим шляхом пішли білоруські есери. Вони робили ставку на дестабілізацію становища в регіоні через організацію терористичних актів, розгортання партизанської боротьби. При цьому лідери есерів сподівалися на допомогу уряду Литви, що перебував у Ковно (Каунасі), який теж був зацікавлений у підтримці радикального білоруського руху через невирішеність питання стосовно приналежності Вільно. Найбільшого розмаху партизанська боротьба під проводом есерів набула у 1922–1923 рр. [15, с. 95]. Надалі ситуація змінилася. Сподівання на загальне повстання виявилися марними. Польська влада, завдяки кільком успішним операціям, ліквідувала лідерів партизанського руху (процеси у Гродно та Білостоці). Після офіційного визнання кордонів Польщі Лігою Націй (березень 1923 р.) литовська сторона втратила зацікавленість у подальшій підтримці білорусів. Колишні учасники есерівського руху частково приєдналися до комуністичних угруповань, а здебільшого розчинилися у білоруській селянській масі. У 1924 р. лідери Білоруської партії соціалістів-революціонерів (БПС-Р) оголосили про припинення її існування [1, арк. 7].

Складна соціально-економічна ситуація у Західній Білорусі, низька національна самосвідомість місцевого селянства створювала чудові можливості для розвитку комуністичного руху. У 1923 р. керівництво Комінтерну вирішило в якості філій Комуністичної партії Польщі (КПП) створити комуністичні партії Західної України та Західної Білорусі (КПЗУ та КПЗБ). Керівництву КПЗБ, що складалося переважно не з білорусів, знадобився деякий час, щоб привичаїтися до ситуації в регіоні. Процес адаптації компартії значно прискорив злиття наприкінці 1923 р. з Білоруською революційною організацією (БРО), до складу якої входило чимало колишніх есерів [27, с. 162]. Згідно з постановами ЦК КПЗБ, одне з головних завдань партії полягало у діяльності, спрямованій на ліквідацію єдності так званих дрібнобуржуазних сил. До того ж, на це існували досить вагомі передумови.

Починаючи з другої половини 1923 р., навколо БПК виникали постійні конфлікти. Ігнорування польською владою всіх звернень білоруських депутатів з вказівкою на постійні порушення конституційних прав білорусів з одного боку, та зміни у національній політиці в Білоруської Радянської Соціалістичної Респуб-

ліки (БРСР) (перехід до білорусизації), з іншого, змушували білоруських політиків шукати інші шляхи захисту інтересів власного народу. Частина депутатів, очолювана лідером християнських демократів А. Станкевичем, висловлювалася на користь орієнтації виключно на власні сили, що можливо і не дозволить досягти значних результатів у найближчій перспективі, але, принаймні, не дасть змоги використовувати білоруський рух ворожим силам [20, с. 117].

Іншої думки була група депутатів на чолі з авторитетним громадським діячем, талановитим філологом Б. Тарашкевичем. Зневірившись у можливості компромісу з польською владою, ці білоруські обранці з великою симпатією ставилися до позитивних перетворень у БРСР, переконавши себе в думці, що саме там будеться справжній «білоруський дім». Вже у 1924 р. Б. Тарашкевич встановлює контакти з комуністичним підпіллям [24, с. 133]. Згідно з отриманими від нього інструкціями, він у червні 1925 р. ініціює створення нового парламентського клубу Білоруської селянсько-робітничої Громади (БСРГ), що виходить із складу БПК, а згодом отримує статус політичної партії [35, с. 269]. Таким чином, відбувся організаційний розкол білоруського руху, який без перебільшення позначився на подальшій діяльності всіх партій та організацій, що його складали.

Саме в цей час у Польщі відбувся державний переворот, внаслідок якого у травні 1926 р. до влади повернувся маршал Ю. Пілсудський, що знаменувало встановлення «санційного режиму». Всі білоруські сили, окрім угруповань відверто полонофільського спрямування, після нетривалих вагань стали в опозицію до нього.

Використавши певну невизначеність влади у ставленні до національних меншин, що мала місце в перші місяці після травневих подій, громадівці розгорнули бурхливу діяльність на теренах Західної Білорусі. Трохи більше ніж за рік чисельність БСРГ досягла, за різними оцінками, від 100 до 120 тис. чоловік [30, с. 106; 7, с. 273]. Причини вражаючого успіху Громади слід шукати не тільки у вдалому використанні особливостей перехідного етапу, але й тогочасних реаліях Західної Білорусі.

Тут слід зазначити, що за умов соціального та національного гноблення білоруське селянство відчувало негайну потребу в такій організації, яка б змогла сполучити вимоги соціального і національного характеру та дала надію на подолання нескінченних злиднів, отримання землі у власність, навчання дітей у школі на рідній мові.

Саме на цьому була побудована пропаганда громадівців, що дозволило знайти їм вразливі місця білоруського селянства та стати першою національною організацією, яка мала дійсно

масову підтримку. Зростання впливу Громади дозволило її лідерам прибрати під свій контроль низку білоруських організацій, зокрема найпотужнішу культурно-просвітницьку організацію регіону – Товариство білоруської школи (ТВШ) і Білоруський національний комітет (БНК) у Вільно, що виконував функції координаційного центру білоруського руху [1, арк. 24]. Але успіхи Громади та подальше легальне існування партії знаходилося під загрозою через постійно зростаючу залежність її керівництва від КПЗБ, що підтверджується чисельними архівними документами. Комуністи розглядали БСРГ у якості «привідного паж» власної політики у краї, за допомогою якого вони зможуть підкорити своїм цілям розвиток національного руху та мати вирішальний вплив на білоруське селянство [16, арк. 69-70]. Будь-які самостійні кроки Б. Тарашкевича та його оточення засуджувалися.

Зв'язки Громади і компартії не були таємницею для польської влади, а їхнє посилення викликало занепокоєння керівництва країни. Внаслідок цього 15 січня 1927 р. БСРГ було ліквідовано. Лідери організації отримали різні терміни ув'язнення [28, с. 83]. Період існування Громади виявився часом найбільшого масового піднесення білоруського національного руху за весь час перебування частини білоруських земель у складі II Речі Посполитої, а її ліквідація привела до початку його затяжної кризи, з якої білоруські діячі не зуміли вийти до кінця 1930-х років.

Висновки. Події 1917 – 1920 рр., хоча і не дозволили білорусам створити життєздатну

державність, значно прискорили політизацію їх національного руху. Після розподілу білоруських земель внаслідок радянсько-польської війни, більш сприятливі умови для подальшого розвитку національного руху склалися саме у західнобілоруських землях, що опинилися у межах II Речі Посполитої. Більшість національно орієнтованих білоруських сил намагалися вирішити питання щодо білоруської державності у межах польського законодавства, але їх гасла не знаходили підтримки ані у місцевого населення, яке не відрізнялося високим рівнем національної самосвідомості, ані у польської влади, що вважали білоруський рух організаційно занадто слабким, з тим, щоб йти йому на поступки.

Ситуація докорінно змінюється з появою Білоруської Селянсько-Робітничої Громади. Вдале сполучення соціалістичних гасел та національної риторики, привернуло до неї десятки тисяч білоруських селян. Проте успіх Громади не лишився непоміченим і по східний бік від Ризького кордону. Відмовившись ще у 1923 р. від ідеї організації масового антиурядового повстання на землях Західної Білорусі, Москва та Комінтерн шукали шляхи підпорядкування білоруського національного руху. Зацікавивши лідерів Громади позитивними зрушеннями часів активної білорусизації, вони зуміли спровокувати розкол національного руху (1925), та подальшу більшовизацію БСРГ. Це мало вкрай негативні наслідки для всього білоруського національного руху, викликавши, після розгрому у січні 1927 року Громади польською владою, його поступову маргіналізацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беларуский государственный архив-музей литературы и искусства, г. Минск (БГАМЛИИ), ф. 3, оп. 1, спр. 195, арк. 24.
2. Вабішчэвіч А. Асвета у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) [Текст] / А. Вабішчэвіч. - Брэст: БРДУ ім. А.С.Пушкіна, 2004. - 116 с.
3. Вабішчэвіч А. Нацыянальна-культурнае жыццё Заходняй Беларусі (1921 – 1939 гг.) [Текст]: аўтарэф. дыс... д-ра гіст. навук: 07.00.02 / Вабішчэвіч Аляксандр Мікалаевіч; Беларускі дзярж. ун-т. - Мінск, 2010. - 52 с.
4. Вашкевіч А. Да пытання аб узаемаадносінах Беларускай хрысціянскай дэмакратыі і Беларускай селянска-рабятніцкай Грамады. 1925 – 1927 [Текст] / А. Вашкевіч // Гістарычны альманах. – 2006. – Т. 12. – С. 37 – 51.
5. Горб С. Політичні партіі та організації білорусів у Другій Речі Посполитій. 1918 – 1926 [Текст] / С. Горб // Гілея: науковий вісник. - 2013. - № 72. - С. 212-217.
6. Дедурич Г. О некоторых особенностях правового положения национальных меньшинств в межвоенной Польше (на примере белорусов) [Текст] / Г. Дедурич // Восень 1939 года у гістарычным лесе Беларусі. – Мн., 2010. – С. 94 – 99.
7. История Польши [Текст]. – М.: АН СССР, 1958. – Т. 3. – 668 с.
8. Ковкель И. Польско-литовский конфликт и белорусские буржуазные националисты (10.1920 – 05.1923) [Текст] / И. Ковкель // Вопросы истории. ВГУ. – 1974. – Вып. 1. – С. 158 – 164.
9. Кравцевич А. Белорусы: нация пограничья [Текст] / А. Кравцевич, А. Смоленчук, С. Токть. – Вильнюс: ЕГУ, 2011. – 212 с.
10. Конституция Польши 1921 года [Текст] // В. Дурденевский. Послевоенные конституции Запада. – Л.: Госиздат, 1924. – Ч. I. - С. 59 - 79.
11. Ладысев В. В борьбе за демократические права и свободы [Текст] / В. Ладысев. – Минск: Беларусь, 1988. – 191 с.
12. Ладысеу У. Насуперак волі народа [Текст] / У. Ладысеу. – Минск: Бібліятэчка газеты «Голас Радзімы», 1976. – 77 с.

13. Ладысеу У. Шлях да свабоды [Текст] / У. Ладысеу. – Минск: БДУ, 1978. – 133 с.
14. Латышонок А. Нацыянальнасць – беларус [Текст] / А. Латышонок. – Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2009. – 558 с.
15. Ляхоускі У. Беларуская і украінская «карты» у палітыцы ковенскага урада Літвы у 1920-я гг. [Текст] / У. Ляхоускі // Спадчына. – 2002. – № 5-6. – С. 46 – 53.
16. Національний архів Республікі Беларусь, г.Мінск (НАРБ), ф. 242, оп.1, спр.935, арк. 69-70.
17. Полуян В. Революционное и национально-освободительное движение в Западной Белоруссии [Текст] / В. Полуян, И. Полуян. – Минск: Госиздат БССР, 1962. – 220 с.
18. Палуян У. Беларуская сялянска-рабочая Грамада [Текст] / У. Палуян. – Мінск: Навука і тэхніка, 1967. – 223 с.
19. Полуян В. Революционно-демократическое движение в Западной Белоруссии [Текст] / В. Полуян – Минск: Наука и техника, 1978. – 357 с.
20. Рагуля В. Успаміны [Текст] / В. Рагуля // Спадчына. – 1994. – № 4. – С. 107-127.
21. Сидоревич А. Антон Луцкевич [Текст] / А. Сидоревич // Неман. – 1990. – № 7. – С. 91 – 167.
22. Смалянчук А. Беларускі нацыянальны рух [Электронний ресурс] / А. Смалянчук // Режим доступу: <http://kamunikat.org/7988.html> - Назва з экрана.
23. Стрикун І. Становлення білоруської державності (1917-1921 рр.) [Текст]: автореф. дис ... канд. істор. наук : 07.00.02 / І. Стрикун. – Київ: Б.в., 2010. – 20 с.
24. Тарашкевіч Б. Аутабіяграфія [Текст] / Б. Тарашкевіч // Спадчына. – 1996. – № 5. – С. 130.
25. Токць С. Беларуская веска у эпоху зьменаў. Другая палова XIX – першая траціна XX ст. [Текст] / С. Токць. – Менск: Тэхналогія, 2007. – 308 с.
26. Туронак Ю. Мадэрная гісторыя Беларусі [Текст] / Ю. Туронак. – Вільня: Ін-ут беларусістыкі, 2008. – 878 с.
27. Bergman A. Przyczynki do historii Białoruskiej Organizacji Rewolucyjnej [Text] / A. Bergman // Przegląd Historyczny. – 1971. – № 1. – S. 157 – 170.
28. Gomolka K. Białorusini w II Rzeczypospolitej [Text] / K. Gomolka // Zeszyty naukowe Politechniki Gdańskiej. Ekonomia. Nr. 31. – Gdansk, 1992. – 216 s.
29. Gomolka K. Białoruska Chrześcijańska Demokracja w latach 1918 – 1939 [Text] / K. Gomolka // Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej. – T. XXIX. – Warszawa, 1994. – S. 57.
30. Eckert M. Historia polityczna Polski lat 1918 – 1939 [Text] / M. Eckert – Warszawa: WSiP, 1985.
31. Mironowicz E. Białorusini wobec państwa polskiego w latach 1918 – 1925 [Text] / E. Mironowicz // Białoruskie Zeszyty Historyczne (BZH). – 1995. – Z. 1. – S. 20 – 28.
32. Mironowicz E. Politycy i społeczeństwo białoruskie II Rzeczypospolitej wobec idei własnego państwa [Text] / E. Mironowicz // BZH. – 1998. – S. 50 – 57.
33. Mironowicz E. Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu piłsudczykowskiego [Text] / E. Mironowicz. – Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2007. – 294 s.
34. Stankiewicz Ad. Białoruski Chrześcijański ruch [Text] / Ad. Stankiewicz. – Vilnia: Belaruskie katolickie wydawnictwo, 1939. – 602 s.
35. Stepień S. Działalność posłów białoruskich w sejmie RP w latach 1922 – 1927 [Text] / S. Stepień // Studia Historyczne. – 1981. – Z. 2. – S. 261 – 276.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2014

REFERENCES:

1. Beloruskiy gosudarstvenniy arhiv-muzej literaturi i iskusstva, g. Minsk (Belarusian State Archives-Museum of Literature and Art), no. of fund 3, no. of description 1, case no. 195, amount of folias 24.
2. *Vabishevich A. Asveta u Zahodnyai Belarusi* (Education in Western Belarus). Brest, 2004, 116 p.
3. *Vabishevich A. Nacyanalna-kulturnoe ziccyo Zahodnyai Belarusi (1921 - 1939)* (National cultural life in Western Belarus 1921 - 1939). Minsk, 2010, 52 p.
4. *Vashkevich A. Da pitannya ab uzaemaadnosinah Belaruskai hrisciyanskai demakratii i Belaruskai syaljanskara-rabotnickai Gramadi. 1925 – 1927* (To the question of the relationship of the Belarusian Christian Democracy and the Belarusian peasants - working Gromada. 1925 – 1927). *Gistarichni almanah*, 2006, volume 12, p. 37 – 51.
5. *Gorb E. Politichny partii ta organizacii u Drugiy Rechi Pospolity 1918 – 1926* (Political parties and organizations in the Second Polish Republic. 1918 – 1926). *Gileya: naukoviy visnik*, 2013, No 72.
6. *Dedurin G. O nekotorykh oboobnennykh pravovogo polozenia nacionalnykh menshinstv v mezvoennoy Polshe (na primere belorusov)* (On some peculiarities of the legal status of national minorities in interwar Poland (on the example of Belarusians)). *Vosen 1939 goda u gistarichnim lyose Belarusi*, Minsk, 2010, p. 94-99.
7. *Istoriya Polshi* (History of Poland). M., 1958, volume 3, 668 p.
8. *Kovkel I. Polsko-litovskiy konflikt i beloruskie burzuaiznie nacionalisti (10.1920 – 05.1923)* (Polish-Lithuanian conflict and Belarusian bourgeois nationalists (10.1920 - 05.1923)). *Voprosy istorii*. BGU, 1974, volume 1, p. 158 – 164.
9. *Kravceevich A. Belorusi: naciya pogranichyia* (Belarusians: the nation borderland). Vilnius, 2011.
10. *Konstitucia Polshi 1921 goda* (Constitution of Poland 1921). *Poslevoennye konstitucii Zapada*, Leningrad, 1924, part 1, p. 59 – 79.
11. *Ladisev V. V borbe za demokraticheskie prava i svobody* (In the struggle for democratic rights and freedoms). Minsk, 1988, 191 p.
12. *Ladisev V. Nasuperak voli naroda* (Against the will of the people). Minsk, 1976, 77 p.

13. *Ladisev V.* Shlyah do svabody (Way to freedom). Minsk, 1978, 133 p.
14. *Latishonak A.* Nacyyanalnasc – Belarus (Nationality - Belarus). Vilnya, 2009, 558 p.
15. *Lyahouski U.* Belaruskaya i ukrainskaya «karti» u palitici kovenskaga urada Litvi u 1920-ya gg. (The Belarusian and Ukrainian «card» in politics Lithuanian Government of Kovno). Spadcina, 2002, No 5-6, p. 46 – 53.
16. Nacionalniy arhiv respubliki Belarus, g. Minsk (The National Archives of the Republic of Belarus), no. of fund 242, no. of description 1, case no. 935, amount of folias 69-70.
17. *Poluyan V.* Revolucionnoe i nacionalno-osvoboditelnoe dvizhenie v Zapadnoi Belarusi (Revolutionary and national-liberation movement in Western Belarus). Minsk, 1962, 220 p.
18. *Poluyan V.* Belaruskaya syalyanska-rabochaya Gramada (Belarusian peasants - working Gromada). Minsk, 1967, 223 p.
19. *Poluyan V.* Revolucionno-demokraticeskoe dvizhenie v Zapadnoi Belorussii (Revolutionary-democratic movement in Western Belarus). Minsk, 1978, 357 p.
20. *Ragulya V.* Uspamini (Memories). Spadcina, 1994, No 4, p. 107 – 127.
21. *Sidorevich A.* Anton Luckievich (Anton Luckievich). Neman, 1990, No 7, p. 91 – 167.
22. *Smalyanchuk A.* Belaruskii nacyyanalni ruh (Belarusian national movement). Regime to access: <http://kamunikat.org/7988.html>
23. *Stricun I.* Stanovlennyya biloruskoi derzavnosti (1917 – 1921) (Formation of the Belarusian statehood (1917 – 1921)). Kiev, 2010, 20 p.
24. *Tarashkevich B.* Autabiyagrfiya (Autobiography). Spadcina, 1996, No 5, p. 130 – 168.
25. *Tohc S.* Belaruskaya vyoska u epohu zmenauv. Drugaya palova XIX – pershaya tracina XX st. (Belarusian village in times of change. The second half of the 19th - the first third of the 20th century). Mensk, 2007, 308 p.
26. *Turonak U.* Madernaya gistoriya Belarusi (Modern history of Belarus). Vilnya, 2008. – 878 p.
27. Bergman A. Pryczynek do historii Bialoruskiej Organizacji Rewolucyjnej (The contribution to the history of the revolutionary organization of the Belarusian). Przegląd Historyczny, 1971., No 1.
28. Gomolka K. Bialorusini w II Rzeczypospolitej (Belarusians in the II Rzeczpospolita). Zeszyty naukowe Politechniki Gdanskiej. Ekonomia, No. 31, Gdansk, 1992, 216 p.
29. Gomolka K. Bialoruska Chrescijanska Demokracja w latach 1918 – 1939 (Belarusian Christian Democracy in 1918 - 1939). Studia z dziejow Rosji i Europy Srodkowo-Wschodniej, Vol. XXIX, Warszawa, 1994, p. 57 – 65.
30. Eckert M. Historia polityczna Polski lat 1918 – 1939 (The political history of Poland in 1918 - 1939). Warszawa, 1985, 175 p.
31. Mironowicz E. Bialorusini wobec panstwa polskiego w latach 1918 – 1925 (Attitude of Belarusians to the Polish government in 1918 - 1925). Bialoruskie Zeszyty Historyczne (BZH), 1995, No. 1.
32. Mironowicz E. Politycy i spoleczenstwo bialoruskie II Rzeczypospolitej wobec idei wlasnego panstwa (Politicians and Belarusian society in the Second Polish Republic, to the idea of their own state). BZH, No 4, 1998, p. 50 – 57.
33. Mironowicz E. Bialorusini i Ukraina w polityce obozu pilsudczykowskiego (Belarusians and Ukrainians in politics Pilsudski camp). Bialystok, 2007, 294 p.
34. Stankiewicz Ad. Bielaruski Chryscijanski ruch (Belarusian Christian movement). Vilnia, 1939, 602 p.
35. Stepien S. Dzialalnosc poslow bialoruskich w sejmie RP w latach 1922 – 1927 (Activities of Belarusian ambassadors to the Sejm RP in 1922 - 1927). Studia Historyczne, 1981, No 2, p. 261.

Дедурін Геннадій Геннадійович – кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ
Адреса: 61080, м.Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27
E-mail: Mason81@ukr.net

Dedurin Gennadii Gennadiiovich – PhD in historical science, associate professor
Kharkov national university of internal affairs
Address: 27, 50-richchia SRSR Avenue, Kharkov, 61080
E-mail: Mason81@ukr.net